

Deze Griekse auteur geeft een duidelijke chronologische opsomming van de feiten en daarbij valt op dat zijn relaas helemaal overeenkomt met wat Cicero vertelt. Hendriks noemt de overeenkomst tussen beide auteurs doorslaggevend en dat is natuurlijk zo.

Het onderzoek van Hendriks heeft zich geconcentreerd op het detail. De grote vragen die in het onderzoek naar de figuur van Julius Caesar een rol spelen, noemt hij echter wel. Hendriks is zich ervan bewust dat Caesar iemand was die voor historici niet simpel te duiden is en dat er alle ruimte is voor vragen. Was Caesar een man die zich een buitenstaander voelde en zich met geweld een plaats wilde verwerven in het centrum van de macht? Of was Caesar meer een gokker voor wie de Romeinse politiek een spel was dat hij wilde winnen? Dit soort vragen noemt Hendriks wel, maar hij gaat er verder niet op in. Zijn doel is de feiten op te sporen en te ordenen zodat er een compleet en betrouwbaar beeld ontstaat van die fatale dagen rond de dood van Julius Caesar in maart van het jaar 44 voor Christus. En in die opzet is de schrijver overtuigend geslaagd.

Minder geslaagd is de epiloog. Hendriks is bekend geworden als de Nederlandse vertaler van het boek van Francesco Carotta, *Was Jezus Caesar? Een onderzoek* (Aspekt; 2002), en de ideeën van Carotta hebben hem aangesproken. Het is door anderen al eerder gezegd, maar de gedachtegang van Carotta is geen bijdrage aan de wetenschap. Van Jezus

Christus is bekend dat hij een historische persoon was die in de omgeving van Jeruzalem bepaalde ideeën predikte en daar met zijn leven voor heeft moeten boeten. Hoe je ook over hem denkt, kwaad heeft hij niemand gedaan. Julius Caesar was ook een historische persoon waarvan het geboortejaar en de sterfdatum bekend zijn. Hij leefde helemaal niet in de omgeving van Jeruzalem, maar in Rome. Bovendien kan van Caesar onmogelijk gezegd worden dat hij niemand kwaad gedaan heeft. Als generaal heeft hij zeker een miljoen Galliërs en anderen de dood ingejaagd en met geweld heeft hij een alleenheerschappij gerealiseerd.

Van Jezus Christus kan een mens nog zeggen dat het zielig was dat hij gedood werd, omdat hij eigenlijk niets gedaan had. Maar het wordt wel een beetje griezelig wanneer iemand de gewelddadige dood van een massamoordenaar en een usurpator ook zielig gaat vinden. Wie christelijk redeneert, zou eerder over de dood van Caesar zeggen dat wie het zwaard opneemt door het zwaard vergaat. Gelukkig is Hendriks niet erg duidelijk in zijn steun voor de theorie van Carotta. Veel verder dan de suggestie dat het zou kunnen, gaat hij niet. En zo blijft het boek wat het is, een voorbeeldige bronnenstudie.

René van Royen en Sunnyva van der Vegt
Historici te Amsterdam

Dit boek is de weeslag van een studie die aan verschillende topuniversiteiten in de Verenigde Staten is uitgevoerd en heeft geleid tot een doctoraat bij Duke University. Parker, tegenwoordig *associate professor* Klassieke Talen in Stanford, had al eerder enige onderdelen als artikel gepubliceerd. Niettemin is het een hoogst origineel werk dat de antropologie van India in de oudheid – beslist niet alleen de Romeinse tijd zoals de titel suggereert – aan diepgaande analyses onderwerpt.

India is nooit Romeins geweest, maar werd als grensgebied, ja zelfs als rand van de wereld gezien en behoorde aldus tot de contouren van het imperium. Reeds Herodotos had, in zijn ijver alle geheimenissen van de aarde te leren kennen, toespelingen gemaakt op het land aan de grote rivieren Ganges en Indus. Vooral de veldtocht van Alexander de Grote en diens ontmoetingen met Poros en de brahmanen leverde stof op voor wetenschappelijke, historische en fantasische beschrijvingen. Omdat een groot deel hiervan uit de keizertijd stamt, kan Alexander toch ook een beetje tot de wereld van het Romeinse imperium gerekend worden.

oudheid

Romeinen gaan de grens over aan de Ganges

Grant Parker, *The Making of Roman India*
(Cambridge University Press; Cambridge 2008)
376 p., ill., krt., €83,60 ISBN 9780521858342

In de heterogene massa van bronnen weet Parker een aantal constante elementen te verzamelen. Het land werd beschreven als oeroud, vol rare gewoonten en gebruiken, het bevatte vreemde dieren en planten, maar vooral ook veel bijzondere groepen mensen die geen evenknie in de Grieks-Romeinse wereld hadden. Met name de brahmanen en de gymnopedisten ('naaktlopers', soms geïdentificeerd met de brahmanen) werden als uitzonderlijk gezien. Zij verkondigden niet alleen wijsheid, zij waren daarvan de verpersoonlijking, zo werd gedacht. Deze wijsheid werd gezien als één van de belangrijkste kenmerken van India's ouderdom. Illustratief zijn de verhalen over Alexander die bij deze wijzen zijn eigen wijsheid probeerde te vinden.

Parker is vooral thuis in de antieke literatuur en daarbinnen weet hij, zoals gezegd, obscure teksten tot leven te brengen. Hij is niet uit op een diepgaande analyse van de uitwisseling van goederen langs de Zijderoute die van de mediterrane wereld via India naar het Verre Oosten liep, hoewel hij het uitvoerig over *commodities* heeft. Deze luxegoederen worden

echter vooral benaderd vanuit de literaire teksten, dus wie naar gegevens over de omvang en reikwijdte van de handel zoekt, vindt niets van zijn of haar gading. De antropologie van India kan een model vormen voor de opvattingen over mens en maatschappij in de oudheid als geheel. Mede om die reden neem ik aan dat Parker ook teksten uit de vroegchristelijke cultuur in zijn beschouwingen betreft. Auteurs uit deze traditie toetsten de waarheid van Christus ook aan die van de wijze mannen in het oosten.

Het boek is goed geschreven, al moet ik eerlijk zeggen

dat de vele details soms de aandacht doen verslappen: de rode draad raakt verward in een struikgewas van weetjes en discussies over nevenzaken. Toch kunnen onderzoekers op het gebied van antieke mentaliteitsgeschiedenis, randgebieden van Griekenland en het Romeinse Rijk en Alexander de Grote veel van deze bijzondere monografie leren.

Eric M. Moormann

Radboud Universiteit Nijmegen

In 2007 en 2008 is de Toren van de Grote Kerk in Wijk bij Duurstede gerestaureerd. Na de voltooiing van deze restauratie is een publicatie uitgebracht waarin enkele onderzoeken over de toren worden gepresenteerd. Er zijn zes deskundige auteurs aan het werk geweest, met inbegrip van de beide redacteurs Peter van der Eerden en Ria van der Eerden-Vonk.

Twee bijdragen springen in het oog. In het eerste hoofdstuk van Peter van der Eerden over de ontstaansgeschiedenis van de toren valt meteen de wetenschappelijke benadering van de materie op. Dat is begrijpelijk, gezien zijn achtergrond als docent middeleeuwse geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Aan de hand van de schaarse schriftelijke bronnen uit de bouwtijd bevestigt hij het inzicht dat de bouw van de toren vanaf 1486 heeft plaatsgevonden. Hij weet namelijk te achterhalen uit welke bron het veelzeggende negentiende-eeuwse citaat afkomstig is: 'int jaer ons Heeren XIIIIC en LXXXVI wert onsen nieuwen kercktoren aengeleyt vuyt bevel van bisschop David van Bourgoignen in Junio.' Bovendien bevestigt hij dat in dit geval inderdaad een Utrechtse bisschop, conform het citaat David van Bourgondië (1456-1496), de opdrachtgever was van de bouw. Hij schetst de unieke situatie sinds 1459, toen een deel van de erfenis van de heren van Abcoude-Gaesbeek aan de Utrechtse bisschoppen toeviel, waardoor ze maar liefst drie machtsposities in de stad bezetten: landsheer, stadsheer en geestelijk heer. Sinds datzelfde jaar resideerde bisschop David in Wijk en hij liet het kasteel, dat oorspronkelijk aan de Gaesbeeks toebehoorde, moderniseren.

Om zijn inzichten te onderbouwen, laat Van der Eerden zich kritisch uit over eerdere auteurs die over de Wijkse toren hebben gepubliceerd. Zo legt hij op bijna genadeloze wijze de zwakke punten bloot van de 'bouwscholen', waarin op

MIDDELEEUWEN

'vuyt bevel van bisschop David van Bourgondiën'

P.C. van der Eerden en M.A. van der Eerden-Vonk red.,
De Wijkse toren. Geschiedenis van de toren van de Grote
Kerk in Wijk bij Duurstede (1486-2008) (Verloren;
Hilversum 2008) 190 p., ill., €15,- ISBN 9789087040550

basis van geografisch-morfologische kenmerken bouwwerken tot een groep waren samengevoegd (F.A.J. Vermeulen 1928 en E.H. ter Kuile 1943). Ook theorievorming gebaseerd op het bouwvak levert volgens hem weinig concrete houvast op: door het ontbreken van gemeenschappelijke profileringen

en vormgeving kan de redenering van R. Meischke (1988) hem niet overtuigen dat de Utrechtse dombouwmee-ster Cornelis de Wael ook de bouwmeester van de toren in Wijk bij Duurstede was. Datzelfde geldt voor de theorie van A.J.J. Mekking (1992), die de Wijkse toren beschouwt als één van de machtsymbolen van bisschop David. Ook hier acht hij de veronderstelde overeenkomsten te schaars en mist hij duidelijk bewijs. Interessant is de aanzet die hij (wellicht onbedoeld) geeft voor een nieuwe onderzoeksmethodiek als hij spreekt van 'het web van bouwkundige relaties dat rond de Wijkse toren gesponnen kan worden.' Immers, als we elke toren of kerk als een eenmalig object beschouwen dat niet per definitie tot een groep moet behoren, dan kunnen de overeenkomsten met andere gebouwen inzicht geven in een vermoedelijk fijnmazig web van relaties.

De tweede opmerkelijke bijdrage is die van Elizabeth den Hartog, docent oudere bouwkunst aan de Universiteit Leiden. In het vierde hoofdstuk gaat zij in op de bescheiden laatgotische figuratieve beeldhouwkunst die bij de toren is toegepast. Zij richt de aandacht daarbij niet alleen op de consoles van hoge kwaliteit bij de toreningang, die grote verwantschap vertonen met het werk van de Utrechtse beeldhouwer Adriaan van Wesel, maar met nadruk ook op de 'kopjes' van narren en mismakten die hoger op de toren te vinden zijn. Genegeerd is een te groot woord, maar zelden zijn zulke kopjes onderwerp geweest van een dergelijke gedegen analyse. Dit wordt dan ook beloond door een verrassende en be-